

III

KS. WOJCIECH TABACZYŃSKI

WARTOŚĆ KRYTYCZNA NAJWAŻNIEJSZYCH ŚWIADECTW HETEROGRAFICZNYCH BERNADETY SOUBIROUS O MARIOFANIACH Z LOURDES

Do zasadniczych źródeł historycznych mariofanii z Lourdes (1858) należą świadectwa złożone osobiście przez Bernadetę Soubirous. Świadectwa te można podzielić na autograficzne i heterograficzne, a więc zapisane przez nią samą oraz przez jej bezpośrednich słuchaczy¹.

Autor artykułu zamierza ocenić wartość krytyczną świadectw heterograficznych Bernadety Soubirous, a tym samym, pośrednio, wartość krytyczną funkcji intelektualnej Bernadety jako właściwego autora tych świadectw. Zamiar ten jest uzasadniony dużym znaczeniem takiej oceny w wyjaśnieniu charakteru (genezy) niezwykłych widzeń Bernadety Soubirous przy grocie Massabielle w Lourdes².

W związku z tak określonym zadaniem praca ta dzieli się na dwie części: na część wstępną, która zawiera charakterystykę siedmiu świadectw heterograficznych Bernadety Soubirous oraz na część zasadniczą, która obejmuje analizę strony formalnej tych świadectw³.

I. CHARAKTERYSTYKA ŚWIADECTW HETEROGRAFICZNYCH

Spośród dwunastu świadectw heterograficznych Bernadety Soubirous z okresu lat 1858—1861, jakie wraz z oceną krytyczną zarejestrował R. Lauren-

¹ Świadectwa autograficzne Bernadety Soubirous opublikował w sposób krytyczny (wraz z ich fotokopiami) A. Ravier, *Les écrits de sainte Bernadette et sa voie spirituelle*, Paris 1961, 52—106. Świadectwo zaś heterograficzne opublikował, w sposób również krytyczny, R. Laurentin w wydaniu źródłowym: *Lourdes. Documents authentiques*, Paris 1957, 61. 66.

Na temat świadectw autograficznych B. S. por. dwa artykuły autora: *Autograficzne świadectwa Bernadety Soubirous o mariofaniach z Lourdes*, CzST 4 (1976) 15—24 oraz: *Wartość krytyczna świadectw autograficznych Bernadety Soubirous o mariofaniach z Lourdes*, tamże, 6 (1978) 169—181.

² Zdolność odróżnienia pomiędzy hetero- czy też psychogennym charakterem własnych doznań wzrokowych jest właściwością osób ludzkich, które cechuje normalny krytycyzm. Brak takiej zdolności u konkretnej osoby wskazuje na poważne jej ograniczenie w zakresie jasnego i krytycznego myślenia (charakterystyczne dla stanów zamąconej świadomości). Ograniczenie takie zaznacza się w sposób wyraźny ujemny na logicznej wartości jej wypowiedzi. Por. T. Bilikiewicz, *Psychiatria kliniczna*, Warszawa 1973, 51. 73, a nadto m.in. H. Ey, *Traité des hallucinations*, t. 1, Paris 1973, t. 1, 73. 135 i M. Oraison, *Le point de vue du médecin psychiatre clinicien sur apparitions, w: Vraies et fausses apparitions dans l'Eglise*, Paris 1973, 123—147.

³ Pierwsza, wstępna część tego artykułu była już opublikowana przez autora. Por. *Najważniejsze świadectwa heterograficzne Bernadety Soubirous*, CzST 5 (1977)

tin, największą wartość historyczną przyznać można siedmiu świadectwom, stanowiącym przedmiot badań przedstawionych w tej pracy⁴.

Pierwszym, w kolejności chronologicznej, świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous o mariofaniach doznanych przy grocie Massabielle, jakie należy tu scharakteryzować, jest protokół przesłuchania Bernadety, sporządzony przez komisarza policji w Lourdes, Jacometa, 21 lutego 1858 r.⁵ Tekst tego świadectwa Bernadety, mimo że został nazwany przez Laurentina „protokołem” („*procès-verbal*”), nie jest nim w sensie ściśle prawniczym ze względu na brak podpisów: Bernadety Soubirous jako osoby przesłuchanej, jak też Jacometa, jako osoby przesłuchującej⁶.

Protokół Jacometa sporządzony w języku urzędowym, francuskim, stanowi już transpozycję zeznań Bernadety, złożonych w miejscowym dialekcie pirenejskim (patois de Lourdes) i obejmuje dwie redakcje: pierwszą, roboczą, o charakterze brulionu, i drugą, definitywną, przeznaczoną do oficjalnego użytku⁷. Należy podkreślić, iż jedynie tekst redakcji definitywnej posiada oficjalny wstęp wyjaśniający okoliczności spisania tego protokołu. We wstępie tym Jacomet wymienia motywy, które skłoniły go do wezwania Bernadety do swego urzędu na przesłuchanie. Doszła go mianowicie wiadomość, iż Bernadeta rozpowszechniała twierdzenie o doznaniu przez siebie niezwykłych widzeń przy grocie Massabielle, nad rzeką Gave, w pobliżu Lourdes oraz że ona w pewnych godzinach dnia pozostawała przy tej grocie w ekstazie. Pogłoski o widzeniach Bernadety szerzące się od kilku dni w Lourdes i okolicy mogły, jak zaznacza Jacomet, wywołać duże poruszenie wśród miejscowej ludności składającej się przeważnie z ludzi prostych i łatwowiernych.

Jacometa przedstawia nadto, w tym samym wstępie do protokołu, początek przesłuchania Bernadety. Zaznacza więc, iż po doprowadzeniu Bernadety do jego urzędu, zadał on jej najpierw pytania dotyczące danych osobistych, a następnie wezwał ją do złożenia dokładnych zeznań o wszystkim, co widziała i co przeżyła, od pierwszej chwili swego niezwykłego doznania przy grocie Massabielle. Żądał także podania nazwisk osób, którym ona zwierzyła się ze swych widzeń. W odpowiedzi na te urzędowe pytania i polecenia Ber-

139—147. Jej powtórna publikacja jest tu uzasadniona potrzebą bliższej charakterystyki świadectw heterograficznych B. S. przed ich analizą w drugiej, zasadniczej części tego artykułu.

⁴ Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire authentique des apparitions*. Paris 1961—64, t. 1. Le tableau: „Justificatif d'expertise valeur respective des récits recueillis de la bouche de Bernadette par voie de déposition oral” (wklejka).

⁵ Laurentin opublikował tekst tego protokołu w swym wydaniu źródeł: *Lourdes, Documents...*, dz. cyt., t. 1, 160—165.

Autor protokołu, Dominique Jacomet, ur. 17 października 1821 r. w Argelès i zm. 5 sierpnia 1873 r. w Paryżu, pełnił obowiązki komisarza policji w Lourdes w okresie od 1 listopada 1853 r. do końca listopada 1858 r. Z urzędu zainteresowany wydarzeniami przy grocie Massabielle w r. 1858, które wywoływały poruszenie wśród miejscowej ludności, zajął wobec nich stanowisko negatywne. Por. L. Laurentin, *Lourdes, Histoire...*, dz. cyt., t. 1, 147.

⁶ Protokółarny zapis świadectwa B. o doznanych mariofaniach, sporządzony przez Jacometa w dniu 21 lutego 1858 r., uchodził za zaginiony do r. 1957, tj. do czasu odnalezienia go w niedostępnym uprzednio zbiorze dokumentów Jacometa (fonds Jacomet). Obecnie protokół zeznań B., napisany przez Jacometa, przechowywany jest w archiwach groty w Lourdes wraz z całym zbiorem jego odnalezionych dokumentów. Por. R. Laurentin, *Lourdes, Documents...*, dz. cyt., t. 1, 160.

⁷ Laurentin opublikował w swym wydaniu źródeł mariofanii z Lourdes obie redakcje protokołu Jacometa w równoległych, pionowych kolumnach, dołączając szczegółowe uwagi krytyczne. Por. tamże, 160—164.

nadeta wymieniła, według wstępu do protokołu, własne imię, nazwisko, wiek, miejsce zamieszkania, nadto wskazała na brak ze swej strony elementarnego nawet wykształcenia oraz przedstawiła okoliczności, w których nastąpiło jej pierwsze, niezwykle widzenie przy grocie⁹. Dopiero po tym urzędowym wprowadzeniu zaczyna się w tekście Jacometa właściwy opis zeznań Bernadety.

Charakteryzując protokół Jacometa, należy zwrócić uwagę na kwestię autentyczności jego treści w stosunku do treści zeznań złożonych wówczas ustnie przez Bernadetę. Kwestię taką nasuwa bowiem sama Bernadeta, gdy, opisując w jednym ze swych świadectw autograficznych (GLB) swe przesłuchanie u komisarza policji z 21 lutego 1858 r., podaje, że odczytane przez niego, po przesłuchaniu, zapiski jej wypowiedzi zawierały szereg zniekształceń, przeciwko którym ona protestowała¹⁰. Bernadeta nie określa jednak wyraźnie, na czym polegały te zniekształcenia. Można przypuszczać, iż miały one tylko charakter pozorny, tj. nie występowały w samych notatkach Jacometa (w protokóle), lecz były dodawane przez niego ustnie ze względów metodycznych, aby w ten sposób zweryfikować jej uprzednie zeznania. Przypuszczenie takie znajduje potwierdzenie w zasadniczej zgodności zeznań Bernadety, zapisanych w tym protokóle, z jej świadectwami autograficznymi. Jeśli zatem w omawianym tekście Jacometa, z 21 lutego 1858 r., występują nawet jakieś odchylenia od treści ustnych zeznań Bernadety, to odchylenia te mają charakter tylko marginesowy i nieistotny¹⁰.

Drugim, w kolejności chronologicznej, świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous, na które należy tu zwrócić uwagę, jest trzystronicowy fragment memoriału (*mémoire*), napisanego przez Clarena w roku 1858¹¹. Memoriał ten, zatytułowany *La grotte mystérieuse de Lourdes*, którego pisanie rozpoczął Claren 28 lutego 1858 r., w następstwie osobistego przesłuchania Bernadety, a zakończył, wkrótce, 4 marca, został przez niego przesłany w dniu następnym do prefekta miejscowego departamentu w Tarbes, Massy, który zatrzymał go w swoich archiwach.

Memoriał Clarena z r. 1858 zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ stanowi pierwszą historię mariofanii z Lourdes napisaną jeszcze w okresie ich trwania. Historia ta jest dziełem świadka, który osobiście asystował Bernadecie podczas jej widzenia, doznanego 27 lutego, oraz interesował się przebiegiem

⁹ Por. R. Laurentin, *Lourdes, Documents...*, dz. cyt., t. 1, 160.

¹⁰ Por. A. Ravier, *Les écrits de sainte Bernadette et sa voie spirituelle*, Paris 1961, 85.

¹⁰ Oceniając świadectwo heterograficzne B., które stanowi protokół Jacometa z 21 lutego 1858 r., od strony wierności w stosunku do schematu ustnego opowiadań B. o doznanych mariofaniach, Laurentin przyznaje temu świadectwu dużą wartość. Ocena ta przedstawia się następująco: ilość terminów wspólnych ze świadectwami autograficznymi B. 57, ilość wspólnych elementów treści (sekwencji) znaczna, podobieństwo porządku treści duże (ocena 8 w skali 10), wierność substancjalna dość wysoka (ocena 7 w skali 10), wreszcie 6 pozycja pod względem wartości wśród 12 wymienionych przez Laurentina heterografów B. z lat 1858—1861. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, Le tableau: „Justificatif d'expertise...”

¹¹ Tekst heterografu świadectwa B. o doznanych mariofaniach, sporządzony przez Clarena, opublikował Laurentin w: *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 1, 190—204. Antoine Claren, ur. 10 lutego 1827 r. w Bordes, zm. w 1910 r., żonaty z Jeanne Charlotte Soubirous, daleką krewną Bernadety, był w r. 1858 dyrektorem szkoły średniej w Lourdes. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, 130 nn.

dalszych jej widzeń, które niebawem nastąpiły¹². Pewnym brakiem memoriału Clarena z r. 1858 jest dość złożony styl literacki, charakterystyczny zarówno dla ówczesnej epoki, jak też dla samego autora. Skutkiem wprowadzenia takiego stylu autentyczne opowiadanie ustne Bernadety uległo w tekście Clarena pewnej transpozycji pod względem formalno-literackim, bez naruszenia jednak samej jego treści¹³.

Trzecim, w kolejności chronologicznej, świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous o doznanych przez nią mariofaniach, jakie należy tu uwzględnić, jest jej świadectwo zamieszczone w liście brata zakonnego, Cérase'a, do jego rodziców¹⁴. Cérase opisuje w swym liście mariofanie doznane przez Bernadetę, opierając się na jej bezpośrednich zeznaniach, które ona złożyła za jego pośrednictwem, jako tłumacza z miejscowego dialektu (patois) na język francuski, wobec dyrektora szkoły chrześcijańskiej w Lourdes, brata Léobarda, prawdopodobnie jeszcze w lutym 1858 r.¹⁵

Wymieniony list Cérase'a nie jest wyraźnie datowany. Dane wewnętrzne pozwalają jednak ustalić, iż był on napisany po 25 marca i zapewne nie później niż pod koniec kwietnia 1858 r. List ten w swej oryginalnej postaci nie zachował się. Obecnie jest znany jedynie jego tekst brulionowy oraz wierny odpis¹⁶. Opis mariofanii doznanych przez Bernadetę, zawarty w liście Cérase'a, bardzo przypomina opisy autograficzne Bernadety Soubirous, co wskazuje na jego bliski związek z jej ustnym opowiadaniem¹⁷.

¹² W r. 1879 Cros wykonał odpis tego tekstu, przechowywanego w archiwach Massy'ego. Odpis ten, znajdujący się obecnie w archiwach Crosa w Tuluzie, stał się podstawą dla wszystkich publikacji memoriału Clarena. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 1, 190 nn. oraz tenże, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, 130, a także L. Cros, *Lourdes 1858. Témoins de l'événement*. Paris 1967, 30—41.

Warto zaznaczyć, że istnieje także drugi memoriał Clarena zatytułowany: *La vérité historique sur l'apparition, qui a eu à la Grotte de Lourdes*, napisany przez niego w latach 1869/70 pod pseudonimem „Antoine de Padouen”. Źródłem dla tego drugiego memoriału były, poza wymienionym już memoriałem z r. 1858, także dokumenty archiwalne merostwa Lourdes, a nadto publikacje Lasserre'a i Sempégo, dotyczące mariofanii doznanych przez B. Ten drugi memoriał Clarena nie wnosi jednak prawie nic nowego, a w każdym razie nic istotnego, do treści jego pierwszego memoriału z r. 1858. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, 130 nn.

¹³ Por. R. Laurentin, *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 1, 190, 173.

Warto podkreślić, iż ocena memoriału Clarena z r. 1858, dokonana przez Laurentina, przyznaje zawartemu tu świadectwu heterograficznemu B. dość wysoki stopień wierności w stosunku do schematu ustnego opowiadań B. o doznanych mariofaniach. Ocena ta wyraża się w szczegółach następująco: ilość terminów wspólnych z autografami B. 99, ilość wspólnych z nimi elementów treści (sekwencji) znaczna, duże podobieństwo porządku treści (ocena 9 w skali 10), dość duża wierność substancjalna (ocena 7 w skali 10), wreszcie 5 pozycja pod względem wartości wśród 12 wymienionych przez Laurentina heterografów B. z okresu 1858—1861. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, Le tableau: „Justificatif d'expertise...”.

¹⁴ Tekst listu Cérase'a opublikował Laurentin w: *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 2, 239—242 (nr 191). Por. także L. Cros, *Lourdes 1858. Témoins de l'événement*, dz. cyt., 244—247.

Cérase, członek zgromadzenia zakonnego Braci Szkół Chrześcijańskich, w stanie świeckim Escoubas Firmin (ur. ok. 1832 r.), był w latach 1857—1859 nauczycielem w szkole prowadzonej przez jego zgromadzenie w Lourdes. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, 130.

¹⁵ Por. R. Laurentin, *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 2, 239.

¹⁶ Oba wymienione teksty listu Cérase'a są przechowywane w archiwach Crosa w Tuluzie (AII i AIII).

¹⁷ Oceniając świadectwo heterograficzne B., zawarte w liście Cérase'a, od strony jego zgodności ze schematem ustnym jej opowiadań o doznanych mariofaniach, Laurentin przyznaje temu świadectwu dużą wartość. Ocena ta w szczegółach

Na czwartym miejscu, w porządku chronologicznym, należy umieścić wśród omawianych tu świadectw heterograficznych Bernadety Soubirous świadectwo zapisane przez, nie znanego do niedawna z nazwiska, adwokata z Dijon¹⁸. Data sporządzenia tekstu tego zapisu nie jest ściśle określona. Jednak dane wewnętrzne pozwalają przyjąć, iż pochodzi on z okresu po 16 lipca 1858 r. jako dacie ostatniej mariofanii doznanej przez Bernadetę, lecz sprzed 28 lipca, jako dacie głośniejszej wizyty w Lourdes znanego publicysty, Veuillota, o której autor tekstu nic nie wspomina¹⁹.

Adwokat z Dijon najpierw przedstawia w swym tekście okoliczności spotkania z Bernadetą w Lourdes, a następnie referuje jej opowiadanie o doznanych mariofaniach. Opis spotkania z Bernadetą i jej zeznań, dokonany przez adwokata z Dijon, odznacza się dużą ścisłością. Znajduje się tu niejedno dosłowne wyrażenie Bernadety, co wskazuje, iż wiele zdań zapisanych zostało przez autora tekstu już w czasie spotkania z nią, a nawet pod jej dyktando. Te precyzyjne wyrażenia, będące odbiciem żywych wypowiedzi Bernadety, nadają temu tekstowi dużą wartość dokumentalną²⁰.

Piątym, w kolejności chronologicznej, świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach, które należy tu scharakteryzować, jest protokół jej zeznań złożonych wobec urzędowych czynników kościelnych, 17 listopada 1858 r.²¹ Protokół ten, sporządzony przez kanonika Fourcade'a, generalnego sekretarza biskupstwa w Tarbes, stanowi wynik przesłuchania Bernadety, odbytego przy grocie Massabielle oraz w zakrystii kościoła parafialnego w Lourdes²². Stroną przesłuchującą Bernadetę była specjalna podkomisja wydelegowana przez komisję, którą w lipcu 1858 r. powołał or-

wyraża się następująco: liczba terminów wspólnych z autografami 95, znaczna ilość wspólnych elementów treści (sekwencji), duże podobieństwo porządku opowiadania z autografami (ocena 7 w skali 10), duża wierność substancjalna treści (ocena 7 w skali 10), wreszcie 8 pozycja pod względem wartości wśród 12 wymienionych przez Laurentina heterografów B. z lat 1858—1861. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, Le tableau: „Justificatif d'expertise”.

¹⁸ Tekst tego świadectwa jest obecnie przechowywany w postaci odpisu w archiwach grotu Lourdes (cas. 10). Laurentin podaje go w swej publikacji źródłowej: *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 3, 235—240 (nr 475).

Autor tekstu nie zamieszcza żadnych danych o swojej osobie poza wzmianką, iż jest on adwokatem z Dijon. Późniejsze badania ustaliły dopiero, że ów „adwokat z Dijon” nazywał się Charles-Gabriel Madon. Ur. 23 lipca 1826 r. w Beaune (Côte d'Or), zm. 27 kwietnia 1897 r. w Buxy. Był przez kilka lat adwokatem w Beaune, a następnie sędzią pokoju w Verdun (1859—1863) i w Buxy (1863—1891). Czy zaliczał się do alumnów seminarium w Saint-Sulpice, jak przypuszczano, nie udało się stwierdzić ze względu na brak spisów alumnów tego seminarium z lat 1845—1876. Por. R. Laurentin, *Lourdes, Histoire...*, dz. cyt., t. 1, 154, oraz tenże, *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 6, 317 nn.

¹⁹ Por. R. Laurentin, *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 3, 235.

²⁰ Ocena tego heterografu świadectwa B. S., jakiej dokonał Laurentin od strony jego zgodności ze schematem ustnym jej opowiadań o doznanych mariofaniach, wypada bardzo pozytywnie i w szczególach przedstawia się następująco: liczba terminów wspólnych z autografami 186, ilość wspólnych elementów treści (sekwencji) b. duża, znaczne podobieństwo w porządku opowiadania z autografami (ocena 7 w skali 10), duża wierność substancjalna (ocena 8 w skali 10), wreszcie 3 pozycja pod względem wartości wśród 12 wymienionych przez Laurentina heterografów świadectw B. z lat 1858—1861. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, Le tableau: „Justificatif d'expertise...”

²¹ Tekst tego protokołu opublikował Laurentin w: *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 5, 126—135 (nr 820).

²² Oryginalny tekst tego protokołu przechowywany jest obecnie w archiwach Grotu w Lourdes (arch. grot., cas. 12). Por. tamże 125.

dynariusz diecezji Tarbes, bp Laurence, dla zbadania niezwykłych wydarzeń przy grocie Massabielle. W skład podkomisji, której członkowie podpisali omawiany protokół przesłuchania Bernadety, wchodzili kanonicy: Nogaro, Baradère, Fourcade oraz proboszcz Lourdes, Peyramale²³.

Podkomisję dokonującą przesłuchania Bernadety interesowały przede wszystkim niezwykle uzdrowienia, jakie zaszły w tym czasie w Lourdes i były ogólnie przypisywane skuteczności źródła odkrytego przez Bernadetę w grocie. W związku ze swym głównym zainteresowaniem wskazana podkomisja dokonała najpierw oględzin grotty i znajdującego się w niej źródła oraz poddała badaniom sześć osób tam uzdrowionych. Potem dopiero przesłuchiwała samą Bernadetę, jako osobę najbardziej przyczynowo związaną z powstaniem owego źródła i z przypisywanym mu działaniem uzdrawiającym w okresie minionych ośmiu miesięcy²⁴.

Biorąc pod uwagę zawarty w tym protokóle zapis zeznań Bernadety, można stwierdzić, iż został on sporządzony przez Fourcade'a głównie pod kątem uwydatnienia historycznej genezy źródła w grocie, nie pomijając jednak opowiadania Bernadety o doznanych mariofaniach. Protokół zeznań Bernadety wobec podkomisji biskupiej napisany jest po francusku w trzeciej osobie, a więc już w postaci transpozycji jej wypowiedzi złożonych częściowo w miejscowym dialekcie (patois de Lourdes) i częściowo w języku francuskim. Jednakże ze względu na wielką dokładność, z jaką Fourcade dokonał tej transpozycji, można omawianemu protokółowi przyznać wysoki stopień autentyczności w stosunku do ustnych zeznań Bernadety. Przemawiałaby za tym także pewna ilość drobnych skreśleń i dopisków nad wierszami, a także uwag uzupełniających na marginesie, wykonanych ręką Fourcade'a. Dopiski te i uwagi zamieszczone w protokóle najprawdopodobniej w czasie jego sprawdzającego czytania w obecności Bernadety, lecz bez śladu jakichkolwiek zastrzeżeń z jej strony, wskazują na wyraźne dążenie protokółanta do wiernego ujmowania odbieranych zeznań.

Do mało istotnych i wytłumaczalnych, od strony psychologicznej, usterek protokołu Fourcade'a należy zaliczyć powiązanie wszystkich mariofanii doznanych przez Bernadetę w okresie kolejnych piętnastu dni z mariofanią trzecią, z 18 lutego, nadto niedokładne oznaczenie daty mariofanii przedostatniej, a wreszcie pominięcie wzmianki o mariofanii ostatniej, z 16 lipca 1858 r. Wszystkie wskazane usterki protokołu podkomisji biskupiej można wyjaśnić brakiem zainteresowania ze strony jej członków dokładniejszą chronologią mariofanii doznanych przez Bernadetę, a także brakiem zainteresowania taką chronologią ze strony samej Bernadety²⁵.

Pomijając wymienione niedociągnięcia omawianego protokołu z 17 listopada 1858 r., można ogólnie stwierdzić, iż zapisane w nim przez Fourcade'a zeznania Bernadety o doznanych mariofaniach odznaczają się dużym stopniem wierności w stosunku do jej ustnych wypowiedzi złożonych przed podkomisją biskupią²⁶.

²³ Tamże, 135.

²⁴ Tamże, 126.

²⁵ Por. uwagi Laurentina dotyczące tej kwestii w: *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, 74—76.

²⁶ Ocena świadectwa heterograficznego B. S., zapisanego w postaci protokołu z 17 listopada 1858 r., jakiej dokonał Laurentin od strony wierności w stosunku do schematu ustnego jej opowiadań o doznanych mariofaniach, przedstawia się bardzo pozytywnie. Wyraża się ona mianowicie w następujących danych. Liczba terminów wspólnych z autografami 190, ilość wspólnych elementów treści (sekwencji) bardzo

Szóste, w kolejności chronologicznej, świadectwo heterograficzne Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach, które zasługuje tu na uwzględnienie, stanowi część notatek, jakie w czasie swego pobytu w Lourdes w listopadzie 1859 r. sporządził Thomas Azun, zwany *de Bernétas*, i opublikował w r. 1861/62 w swej książce zatytułowanej: *La Grotte des Pyrénées*²⁷.

Autor zamieścił w tych notatkach opis podróży odbytej przez siebie do Lourdes, a nadto opis mariofanii doznanych przez Bernadetę przy grocie Massabielle oparty o jej bezpośrednie zeznania. Podając świadectwo Bernadety o doznanych mariofaniach, Azun de Bernétas wyjaśnia na wstępie okoliczności, w których zostało ono złożone i zapisane. Zaznacza więc m.in., że znalazłszy się w domu Bernadety, prosił ją wraz z innymi osobami, które razem z nim tam przybyły, aby opowiedziała im jak najdokładniej wszystko to, co widziała, słyszała i rozumiała z doznanych mariofanii. Zaznacza także, iż w czasie zeznań Bernadety sporządził dokładne ich zapiski, z którymi zapoznał ją dnia następnego. Po wprowadzeniu zaleconych poprawek poddał swe zapiski powtórnie kontroli Bernadety i dopiero tak ustalony tekst, który ona uznawała za zgodny ze ścisłą prawdą, zatrzymał u siebie²⁸.

Siódmym i ostatnim, w kolejności chronologicznej, świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach, jakie należy tu uwzględnić, jest urzędowy protokół zeznań Bernadety złożonych w Tarbes 7 grudnia 1860 r. przed komisją biskupią w obecności ordynariusza miejscowej diecezji, biskupa Laurence²⁹.

Tekst tego protokołu, pochodzący spod pióra kanonika Fourcade'a, sekretarza komisji biskupiej, posiada szereg poprawek, zwłaszcza marginesowych, dokonanych przez proboszcza Lourdes, Peyramale. Omawiany protokół jest bardzo podobny do scharakteryzowanego już protokołu przesłuchania Ber-

duża, podobieństwo z autografami w zakresie porządku treści — bardzo wysokie (ocena 9 w skali 10), wierność substancjalna bardzo duża (ocena 9 w skali 10), wreszcie 2 pozycja pod względem wartości wśród 12 wymienionych przez Laurentina heterografów świadectw B. z lat 1858—1861. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, Le tableau: „Justificatif d'expertise...”

²⁷ Tekst świadectwa heterograficznego B. S., sporządzony przez Azuna, opublikował R. Laurentin, *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 5, 325—327 (nr 912).

Autor wskazanych notatek i książki, Thomas Azun, ur. 30 września 1806 r. w departamencie Haute-Pyrénées, zm. około 1875 r. w Bernétas, był niedoszłym księdzem. Pozostawał w bliskiej znajomości ze św. Janem Marią Vianney, u którego przebywał w ciągu czterech lat. Propagował dzieło powołań kapłańskich i zakonnych. Ostatecznie (ok. 1861 r.) zamieszkał w pustelni de Bernétas w Niskich Pirenejach. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 5, 325.

²⁸ Tamże. Ocena świadectwa heterograficznego sporządzonego przez Azuna, której dokonał Laurentin z punktu widzenia wierności w stosunku do schematu ustnego opowiadań B. o doznanych mariofaniach, przedstawia się w szczegółach następująco: liczba terminów wspólnych z autografami 161, ilość wspólnych elementów treści (sekwencji) znaczna, podobieństwo porządku względne (ocena 3 w skali 10), wierność substancjalna wysoka (ocena 9 w skali 10), wreszcie 4 pozycja w ogólnej skali wartości wśród 12 wymienionych heterografów świadectw B. Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, Le tableau: „Justificatif d'expertise...”

²⁹ Zeszyt zawierający urzędowy tekst tego protokołu, zaopatrzonego w oryginalny tytuł: *Relation de Bernadette Soubirous recueillie une dernière fois à l'évêché de Tarbes, en présence de la commission épiscopale sous la présidence de Mgr Laurence, le 7 décembre 1860*, jest przechowywany obecnie w archiwum groty w Lourdes (arch. grot., cas. 12). Por. R. Laurentin, *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 6, 136.

Laurentin opublikował tekst tego protokołu wraz z jego facsimile w: *Lourdes. Documents...*, dz. cyt., t. 6, 136—143 (nr 935/931).

nadety z 17 listopada 1858 r. Właściwość tę można wyjaśnić nie tylko jednokowym, w obu przypadkach, przedmiotem zeznań Bernadety oraz tą samą osobą protokółanta, lecz także korzystaniem przez niego z poprzedniego protokołu przy zapisie wypowiedzi Bernadety złożonych przed komisją biskupią.

Protokół zeznań Bernadety z 7 grudnia 1860 r. ujęty jest tak samo, jak protokół poprzedni, w trzeciej osobie. Jest on jednak bardziej wyczerpujący i bardziej ścisły od tamtego³⁰. Jedynym brakiem, który można wyraźnie w nim stwierdzić, jest powtórzenie błędów chronologicznych występujących w protokole z 17 listopada 1858 r. Dotyczą one powiązania wszystkich wypowiedzi zjawy z całego okresu piętnastu dni z trzecią mariofanią, a nadto dnia 5 zamiast 7 kwietnia jako daty tzw. mariofanii wielkanocnej³¹.

Dokonane zestawienie siedmiu najbardziej wartościowych z punktu widzenia autentyczności świadectw heterograficznych Bernadety Soubirous oraz ich charakterystyka określają bliżej równoległy w stosunku do świadectw autograficznych materiał źródłowy, jaki należy uwzględniać w badaniach naukowych nad mariofaniami z Lourdes z r. 1858.

II. ANALIZA STRONY FORMALNEJ ŚWIADECTW HETEROGRAFICZNYCH

W dążeniu do oceny wartości krytycznej scharakteryzowanych wyżej świadectw heterograficznych Bernadety Soubirous o doznanych przez nią mariofaniach, należy przeprowadzić obecnie analizę strony formalnej tych świadectw. Obejmuje ona takie ich cechy, jak ujęcie konkretne, czy też przeciwnie ogólnikowe, ujęcie wnikliwe, czy też przeciwnie powierzchowne i płytkie oraz ujęcie przejrzyste, czy też przeciwnie mgliste i niewyraźne. W swej konsekwencji zaś analiza ta pozwala na ustalenie wartości logicznej świadectw heterograficznych zarówno pod względem semiotycznym (ujęcie jednoznaczne, rzeczowe i ścisłe), jak też ściśle formalnym (ujęcie zgodne z zasadą niesprzeczności oraz innymi zasadami logiki)³².

Zamierzona ocena wartości krytycznej wskazanych świadectw odnosi się przy tym tylko do tej ich treści oraz do tej warstwy ich stylu, którym można przyznać pochodzenie od Bernadety.

Podejmując analizę wartości krytycznej pierwszego chronologicznie świadectwa heterograficznego Bernadety Soubirous, tj. protokołu jej zeznań złożonych wobec komisarza policji w Lourdes, Jacometa, należy zgodnie z przyjętą zasadą wyświetlić najpierw pytanie o konkretny charakter tego świadectwa³³.

³⁰ Por. R. Laurentin, *Lourdes. Histoire...*, dz. cyt., t. 1, 73.

³¹ Ocena wierności wskazanego zapisu zeznań B. z 7 grudnia 1860 r. w stosunku do schematu ustnego jej opowiadań o doznanych mariofaniach przedstawia się najlepiej spośród wszystkich świadectw heterograficznych B. W szczegółach wyraża się ona następująco: liczba terminów wspólnych z autografami 228, ilość wspólnych elementów treści (sekwencji) bardzo duża, podobieństwo porządku treści bardzo duże (ocena 9 w skali 10), wierność substancjalna bardzo wysoka (ocena 9 w skali 10), wreszcie pierwsza pozycja pod względem wartości wśród 12 wymienionych przez Laurentina heterografów zeznań B. z lat 1858—1861. Por. R. Laurentin, *Histoire...*, dz. cyt., t. 1, Le tableau: „Justificatif d'expertise...”

³² Por. K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna*, Warszawa 1974, 54—61, a nadto M. Handelsman, *Historiografia*, Warszawa 1928, 183—198.

³³ Dane bibliograficzne dotyczące publikacji tego i następnych świadectw heterograficznych Bernadety Soubirous zostały już podane wyżej i dlatego nie powtarza się ich w drugiej części tej pracy.

Badając wymieniony protokół z punktu widzenia tej właśnie cechy formalnej, można przyznać mu niezależnie od udziału, jaki miał Jacomet w złożeniu i zapisaniu zawartych tu zeznań Bernadety, charakter konkretny i rzeczowy. Wprawdzie Jacomet jako przedstawiciel władz porządkowych żądał od Bernadety podania interesujących go szczegółów oraz dostosowania jej zeznań do określonych wymagań, to jednak Bernadeta, wywiązując się pozytywnie z postawionego sobie zadania, wykazała się posiadaniem niezbędnych w tym celu dyspozycji intelektualnych.

W swych zeznaniach, zapisanych przez Jacometa, Bernadeta wymienia więc szereg konkretnych i realnych szczegółów, które można podzielić na trzy grupy: 1° na szczegóły dotyczące wydarzeń, które poprzedziły doznane przez nią mariofanie, 2° na szczegóły obejmujące doznania samych mariofanii oraz 3° na szczegóły dotyczące wydarzeń, które nastąpiły po doznanych mariofaniach. Szczegóły grupy pierwszej podane są w tym i w pozostałych świadectwach heterograficznych Bernadety, na ogół w stylu narratywno-historycznym, szczegóły grupy drugiej w stylu narratywno-obszewacyjnym i narratywno-weryfikacyjnym, a wreszcie szczegóły grupy trzeciej ponownie w stylu narratywno-historycznym.

Wśród szczegółów należących do pierwszej grupy i związanych z pierwszą mariofanią, Bernadeta wymienia, według protokołu Jacometa, konkretne warunki, w których doznanie to nastąpiło. Podaje zatem w sposób dokładny: miejsce, czas, cel i inne okoliczności swej wędrówki, w następstwie której znalazła się obok grotty Massabielle.

W zakresie szczegółów grupy drugiej Bernadeta wymienia swe doznania słuchowe, które stanowiły początek jej nadzwyczajnych przeżyć przy grocie oraz określa źródło tych doznań, dalej kieruje uwagę na przedmiot swego niezwyklego widzenia oraz na jego ogólne cechy charakterystyczne. Następnie Bernadeta referuje własną reakcję uczuciową na doznane widzenie, wyrażającą się w postaci żywego zainteresowania jego przedmiotem oraz zajęcia wobec niego określonej postawy (modlitewnej), a wreszcie wskazuje na moment zakończenia swego widzenia oraz na poprzedzające ten moment zachowanie się zjawy.

Do szczegółów grupy trzeciej należy tu konkretny opis postępowania Bernadety po doznaniu pierwszej mariofanii obejmujący pytania i odpowiedzi, jakie zamieniła ona wówczas ze swymi towarzyszkami, oraz wzmiankę o ponownym podjęciu przez Bernadetę i jej towarzyszkę prostej czynności gospodarczej (zbieranie drzewa), która była właściwym celem ich obecności przy grocie. Także w obrębie szczegółów grupy trzeciej Bernadeta określa konkretne osoby, którym kolejno zwierzyła się ze swych niezwyklego doznań oraz wskazuje na stosunek tych osób do treści jej zwierzeń.

Obecność niektórych szczegółów ze wszystkich trzech wskazanych grup, a zwłaszcza z grupy trzeciej, w protokole Jacometa, aczkolwiek nie podlega zakwestionowaniu w sensie ich pochodzenia od Bernadety, to jednak wyraźnie ujawnia wpływ Jacometa na Bernadetę, wyjaśniający tę obecność.

Biorąc pod uwagę opis drugiej mariofanii, zanotowany w protokole Jacometa, można podobnie, jak wyżej, wskazać na konkretny i rzeczowy charakter tego opisu w zakresie wszystkich trzech wiadomych już grup szczegółów. Tak więc w zakresie pierwszej i drugiej grupy szczegółów Bernadeta wymienia tu najpierw ścisłą datę drugiej mariofanii, dalej imiona i nazwiska kilku dziewczynek, które w określonych okolicznościach udały się wraz

z nią do groty, oraz postawę, jaką wszystkie one zajęły w oczekiwaniu na powtórzenie się niezwykłego widzenia (modlitwa na klęczkach). Następnie Bernadeta zaznacza fakt doznania, wyłącznie przez siebie, powtórnego widzenia, które miało za swój przedmiot tę samą i tak samo, jak za pierwszym razem, wyglądającą zjawę, a wreszcie dokładnie referuje okoliczności, w jakich nastąpiło niespodziewane jego zakończenie.

W zakresie szczegółów grupy trzeciej Bernadeta wymienia dalsze osoby, którym kolejno zwierzała się ze swych doznań przy grocie oraz częściowo wskazuje na ustosunkowania się tych osób do jej zwierzeń.

W obrębie konkretnego opisu drugiej mariofanii znowu występują szczegóły wyraźnie uzasadnione charakterem zeznań Bernadety wobec Jacometa.

Opis trzeciej mariofanii, zawarty w protokóle Jacometa, również odznacza się charakterem konkretnym. W pierwszej grupie szczegółów Bernadeta określa tu ściśle dzień doznanej mariofanii oraz inne okoliczności, w których doznanie to nastąpiło. Wskazuje także na zachowanie się swoje i towarzyszących jej osób w oczekiwaniu na ponowne widzenie zjawy.

W drugiej grupie szczegółów Bernadeta nadal w sposób konkretny referuje swoje znane wystąpienie w stosunku do zjawy, na jakie zdobyła się pod wpływem polecenia otrzymanego od towarzyszącej jej dorosłej osoby (prośba o podanie na piśmie swych życzeń), a także sam sposób odniesienia się zjawy do tego wystąpienia, na koniec zaś wymienia swoje pytanie zwrócone do zjawy i jej odpowiedź (dotyczące obecności przy grocie jednej z dorosłych osób).

W ostatniej grupie szczegółów Bernadeta podaje okoliczności, w jakich spędziła trzy kolejne dni po doznaniu trzeciej mariofanii. Szczegóły te znowu wiążą się wyraźnie z charakterem zapisanych tu zeznań Bernadety.

Dokonana analiza zeznań Bernadety, według protokółu Jacometa, pozwala przyznać im charakter wyraźnie konkretny, a nie ogólnikowy czy też czysto werbalny. Tę pozytywną cechę omawianego świadectwa Bernadety trzeba tylko w małym stopniu przypisać zasłudze Jacometa jako odbiorcy i protokółanta jej zeznań, w głównym zaś stopniu zasłudze samej Bernadety i jej uzdolnień intelektualnych.

Analizując drugą szczegółową cechę stylu świadectwa Bernadety Soubirous, zawartego w protokóle Jacometa, a mianowicie ujęcie wnikliwie czy też, przeciwnie, powierzchowne, można przyznać temu świadectwu przynajmniej w kilku istotnych punktach charakter wnikliwy. Do punktów takich należy przede wszystkim opis poszukiwania przez Bernadetę przyczyny swych nieoczekiwanych wrażeń słuchowych przy grocie, nadto próby zweryfikowania niezwykłych doznań wzrokowych, a wreszcie opis wystąpienia Bernadety wobec zjawy z prośbą o ujawnienie przez nią swych życzeń. Wymienione elementy pozwalają na przyznanie zawartemu w protokóle Jacometa świadectwu Bernadety Soubirous charakteru wnikliwego, a nie powierzchownego, niezależnie od udziału protokółanta w złożeniu i zapisaniu tego świadectwa.

Trzecią cechą szczegółową, na jaką należy tu zwrócić uwagę, jest ujęcie przejrzyste lub, przeciwnie, mgliste i niewyraźne zapisanych przez Jacometa zeznań Bernadety.

Zapoznając się uważnie z omawianym protokółem, nie można zawartemu w nim świadectwu Bernadety odmówić charakteru przejrzystego i to niezależnie od udziału Jacometa w jego ostatecznym sformułowaniu. Opis doznanych przez Bernadetę widzeń ukazuje bowiem w sposób jasny, chociaż nie zawsze wyczerpujący, ich przebieg, a także wydarzeń z nimi związanych. Tę

jasność opisu można stwierdzić zwłaszcza w odniesieniu do okoliczności nagłego zakończenia drugiej mariofanii oraz do całej mariofanii trzeciej.

Reasumując wyniki przeprowadzonej tu analizy określonych cech stylu świadectwa Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach, jakie zawierają się w protokóle Jacometa, można przyznać temu świadectwu ujęcie w dużym stopniu konkretne, wnikliwe i przejrzyste. Jednocześnie w świetle tych cech można stwierdzić jego poprawną budowę logiczną i to zarówno pod względem semiotycznym (ujęcie jednoznaczne, rzeczowe, ścisłe), jak też pod względem formalnym, rozumianym nie tylko w znaczeniu wewnętrznym, tj. jako brak kolizji z zasadą niesprzeczności oraz z innymi zasadami logiki w obrębie występujących tu pojęć i sądów, lecz także w znaczeniu zewnętrznym, tj. jako brak kolizji pomiędzy tym świadectwem heterograficznym Bernadety a jej świadectwami autograficznymi³⁴.

Analizując podobnie, jak poprzednio, drugie pod względem chronologicznym świadectwo heterograficzne Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach, które sporządził Clarens, należy zwrócić uwagę najpierw na ujęcie konkretne zawartych w nim zeznań Bernadety.

Zapoznając się dokładnie z wymienionym świadectwem można wyraźnie stwierdzić jego konkretny charakter. Tak więc w zakresie szczegółów, należących do pierwszej grupy i związanych z doznaniem pierwszej mariofanii, Bernadeta wymienia tu realne okoliczności miejsca i czasu, w jakich nastąpiło jej niezwykle doznanie wzrokowe przy grocie Massabielle, następnie przyczynę, pod wpływem której skierowała się wówczas w stronę groty, dalej powód swej niechęci do przejścia w bród przez płynący tamtędy strumyk, a wreszcie rację podjęcia przygotowań do takiego właśnie kroku.

W zakresie szczegółów należących tu do grupy drugiej i trzeciej Bernadeta zwraca uwagę na początek swych niezwykle doznań przy grocie Massabielle, jaki zaznaczył się dla niej najpierw w postaci znamiennych wrażeń słuchowych, następnie spostrzeżenia dziwnego ruchu gałązek krzaku przed wyższym otworem groty, a wreszcie zauważenia określonej osoby okazującej jej w sposób wyraźny swą życzliwość.

Dalej Bernadeta wymienia uczucia, jakich wówczas doznała, oraz czynności, jakie z kolei spełniła, ażeby zweryfikować swoje niezwykle spostrzeżenia wzrokowe. Bernadeta podaje tu nadto dokładny opis zachowania się zjawy oraz jej ubioru. Wreszcie Bernadeta wymienia swą próbę wyjaśnienia udziału obecnych z nią dziewcząt w niezwykle widzeniu doznany przy grocie, a nadto zwierzenie o swym widzeniu, jakie uczyniła siostrze na skutek jej nalegań.

W opisie drugiej mariofanii, utrwalonym przez Clarensa, Bernadeta podaje, w zakresie szczegółów należących do pierwszej i drugiej grupy konkretne okoliczności, w jakich nastąpiło jej ponowne pójście do groty razem z kilku dziewczynkami oraz zaznacza sposób ich zachowania się w oczekiwaniu nowego widzenia. Następnie stwierdza ona fakt doznania powtórnego widzenia zjawy o takim samym wyglądzie i w tym samym miejscu, co poprzednio, oraz przedstawia swe nieudane starania o udostępnienie obecnym przy niej dziewczynkom udziału w jej niezwykle widzeniu. W tej samej grupie szczegółów Bernadeta umieszcza tu dokładny opis zuchwałego wystąpienia

³⁴ Por. opis syntetyczny mariofanii z Lourdes według świadectw autograficznych Bernadety zawarty w artykule autora: *Wartość krytyczna świadectw autograficznych Bernadety Soubirous o mariofaniach z Lourdes*, art. cyt., 175—181.

swej koleżanki, która nie tylko nakłoniła ją do postawienia zjawie śmiałego pytania o pochodzenie, lecz nadto posunęła się do takiego kroku, który sprawił Bernadetę w przerażenie.

W trzeciej grupie szczegółów, związanych z doznaniem drugiej mariofanii, Bernadeta wspomina o skutku (omdlenie), jaki wywołało w niej wymienione wstrząsające przeżycie oraz o swym przeświadczeniu (ostatecznego rozstania z grocią), z jakim powracała tego dnia do domu.

Opisując trzecią mariofanię, Bernadeta podaje w zakresie wiadomych grup szczegółów najpierw konkretną okoliczność (zewnątrzny nacisk moralny), która wpłynęła na jej ponowne pójście do groty, oraz wspomina o swym stałym już zachowaniu (modlitwa) przed doznaniem nowego widzenia. Następnie określa dokładnie miejsce, w którym znajdowała się zjawa, oraz równie dokładnie referuje swoje wobec niej wystąpienie z prośbą o wyjaśnienie celu ukazania. Dalej Bernadeta zwraca uwagę na sposób odniesienia się zjawy do jej wystąpienia oraz na własne związane z tym reakcje myślowe i uczuciowe, a wreszcie na wypowiedzi zjawy i własne ustosunkowanie się do nich.

Wymienienie szczegółów świadectwa Bernadety z memoriału Clarena wskazują, podobnie jak w przypadku protokołu Jacometa, na konkretny, a nie tylko ogólnikowy, czy też czysto werbalny, charakter zeznań Bernadety o doznanych mariofaniach, jakie zostały zapisane w tym memoriale.

Zwracając, z kolei, uwagę na drugą określoną cechą omawianego świadectwa Bernadety można w wielu punktach wskazać na jego wnikliwy charakter. Tak więc opis pierwszej mariofanii zawiera subtelne szczegóły dotyczące doznań Bernadety przy grocie. Odnosi się to zwłaszcza do opisu reakcji uczuciowych Bernadety i jej zabiegów weryfikacyjnych w stosunku do doznanych spostrzeżeń wzrokowych, a także do opisu szczegółów ubioru zjawy.

Podobny sąd o wnikliwym ujęciu analizowanego świadectwa można wydać w odniesieniu do zawartego w nim opisu drugiej i trzeciej mariofanii, a zwłaszcza do opisu wystąpienia Bernadety wobec zjawy w czasie trzeciej mariofanii oraz w stosunku do opisu obustronnych reakcji zjawy i Bernadety na kształtującą się w tych warunkach ich wzajemną postawę.

Trzecią cechą świadectwa Bernadety, zapisanego przez Clarena, którą należy tu wyjaśnić, jest jego ujęcie przejrzyste i wyraźne. Czytając uważnie opis doznań Bernadety przy grocie Massabielle, zawarty w memoriale Clarena, nie napotyka się na trudności w jasnym rozumieniu tego opisu. Wpływa na to jednoznaczność i wolność od zaciemnień, jaka się tu zaznacza. Tego rodzaju właściwość analizowanego opisu doznań Bernadety i wydarzeń z nimi związanych stanowi głównie zasługę samej Bernadety, od której pochodzi niemal cała treść i podstawowy styl zapisanych przez Clarena jej zeznań, jak na to wskazują odpowiednie badania porównawcze dokonane przez autora tej pracy³⁵.

Reasumując przeprowadzoną analizę wskazanych cech stylu świadectwa Bernadety, zawartego w memoriale Clarena, można stwierdzić, że świadectwo to posiada w dużym stopniu ujęcie konkretne, wnikliwe i przejrzyste, a także poprawną budowę logiczną i to zarówno pod względem semiotycznym, jak też ściśle formalnym, rozumianym w wyjaśnionym już znaczeniu wewnętrznym i zewnętrznym.

Trzecim kolejnym świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous

³⁵ Badania dotychczas nie opublikowane.

o doznanych mariofaniach, jakie należy poddać określonej analizie, jest jej świadectwo zawarte w liście Cérase'a.

Analizując pierwszą, w przyjętej kolejności, cechę formalną tego świadectwa można stwierdzić w nim wielką ilość rzeczowych szczegółów. Tak więc w zakresie szczegółów należących do pierwszej i drugiej grupy a pozostających w związku z doznaniem przez Bernadetę pierwszej mariofanii, Cérase wyróżnia w swym liście dalsze i bliższe okoliczności, w których doznanie to nastąpiło. Zaznacza więc aktualny wiek Bernadety, dzień, teren oraz przyczynę jej obecności na tym terenie, a dalej dokładnie miejsce i sytuację Bernadety w chwili wystąpienia jej niezwykłych doznań. W zakresie dalszych szczegółów Cérase wymienia wrażenia słuchowe Bernadety oraz związane z nimi jej zachowanie jeszcze przed doznaniem niezwykłego widzenia.

Następnie ukazuje dokładny przebieg pierwszej mariofanii w doznaniu Bernadety, a więc miejsce ujawnienia się zjawy oraz jej wygląd zewnętrzny, dalej reakcje uczuciowe Bernadety na doznane widzenie i próbę jego weryfikacji oraz sposób zachowania się Bernadety podczas widzenia wyrażający się w jej określonej postawie fizycznej (klęczenie) i duchowej (modlitwa oraz kontemplacja zjawy).

Wreszcie w trzeciej grupie szczegółów związanych z pierwszą mariofanią Cérase, w ślad za ustnym świadectwem Bernadety, wymienia konkretne szczegóły jej zachowania się po zakończeniu doznanej mariofanii, a więc połączenie się Bernadety ze swymi towarzyszkami oraz przebieg rozmowy z nimi. Referując tę rozmowę, Cérase powraca do szczegółów poprzedniej, drugiej grupy i podaje w postaci wypowiedzi Bernadety opis zewnętrznego wyglądu zjawy. Opis ten odznacza się wyraźnie charakterem konkretnym.

Przechodząc ponownie do szczegółów grupy trzeciej, Cérase wskazuje na zwierzenia Bernadety o jej niezwykłym doznaniu przy grocie poczynione rodzicom oraz na sposób ich odniesienia się do treści tych zwierzeń.

Cérase przedstawia z kolei szczegóły związane z doznaniem przez Bernadetę drugiej mariofanii. Wymienia więc pobudki uczuciowe, które skłoniły Bernadetę do powtórnego pójścia do groty, oraz konkretne okoliczności, w jakich to nastąpiło. Szczegóły te, będąc w zasadzie autentyczne, w sensie pochodzenia od Bernadety, zawierają jednak nadto pewne składniki dodatkowe o zabarwieniu refleksyjnym, które wywodzą się już raczej od Cérase'a lub nawet pośrednio od innych osób.

Wśród szczegółów grupy drugiej, związanych z drugą mariofanią, Cérase zaznacza w sposób konkretny zachowanie się Bernadety w czasie powtórnego doznanego widzenia zjawy oraz jednoczesną postawę zjawy wobec Bernadety. Ta ostatnia grupa szczegółów, niezbyt liczna, ujawnia w sposobie swego ujęcia skrótowy dokonane przez Cérase'a.

W opisie trzeciej mariofanii doznanej przez Bernadetę, Cérase wymienia w zakresie kolejnych grup szczegółów konkretne okoliczności, w których Bernadeta po raz trzeci udała się do groty, a więc: ścisłą datę tego wydarzenia, towarzyszące jej wówczas osoby, dalej specjalne zalecenie od nich otrzymane oraz środki dostarczone z ich strony do jego wykonania. Następnie Cérase przedstawia w sposób równie konkretny, chociaż skrótowy, staranie Bernadety o wykonanie otrzymanego zalecenia (skłonienie zjawy do określonej wypowiedzi na piśmie), a nadto staranie zjawy o uzyskanie pożądanego zobowiązania od Bernadety (przychodzenie do groty w ciągu piętnastu dni).

Na koniec, po zamknięciu wymienionego opisu i zamieszczeniu danych

o wydarzeniach przy grocie, które pochodzą głównie od osób trzecich, Cérase wylicza w sposób konkretny, chociaż nadal skrótowy, szereg wypowiedzi zjawy skierowanych do Bernadety w ciągu dalszych, doznanych przez nią widzeń.

Dokonana wyżej analiza heterograficznego świadectwa Bernadety, zawartego w liście Cérase'a, wskazuje wyraźnie na konkretny charakter zeznań Bernadety, które posłużyły autorowi listu za podstawowe źródło w opisie mariofanii doznanych przez nią przy grocie Massabielle.

Analizując drugą, szczegółową cechę formalną świadectwa Bernadety przedstawionego przez Cérase'a można wyróżnić kilka, przynajmniej, elementów tego świadectwa, niewątpliwie pochodzących od Bernadety, które wskazują na jego ujęcie wnikliwe, a nie powierzchowne. Do elementów takich trzeba zaliczyć m.in. opis reakcji Bernadety na jej niezwykle doznania słuchowe przy grocie, dalej opis próby weryfikacji przez Bernadetę, doznanego widzenia zjawy, a także opis ubioru i zewnętrznego wyglądu zjawy.

Analizując wreszcie trzecią szczegółową cechę formalną świadectwa Bernadety według ujęcia Cérase'a można stwierdzić ogólnie przejrzysty i wyraźny jego charakter.

Aczkolwiek dostrzega się w analizowanym tu tekście Cérase'a warstwę wtórną, zawierającą pewne dane o Bernadecie i jej doznaniach pochodzące od osób trzecich, a nadto osobiste refleksje Cérase'a, to jednak warstwa ta nie przesłania zasadniczej, źródłowej kanwy opisu, ani też jej przejrzystego ujęcia, które pochodzi od Bernadety jako bezpośredniej i podstawowej informatorki Cérase'a o referowanych przez niego wydarzeniach.

Reasumując wyniki uzyskane z analizy świadectwa heterograficznego Bernadety o doznanych mariofaniach, zawartego w liście Cérase'a, można przyznać temu świadectwu charakter konkretny, a także w dużym stopniu wnikliwy i przejrzysty. W świetle wskazanych cech można też stwierdzić jego poprawną budowę logiczną i to zarówno pod względem semiotycznym, jak też pod względem ściśle formalnym, rozumianym nie tylko w zakresie wewnętrznym, lecz także zewnętrznym, tj. w stosunku do świadectw autograficznych Bernadety o doznanych mariofaniach.

Czwartym świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous, jakie należy tu zanalizować od strony określonych cech formalnych, jest świadectwo zapisane przez adwokata z Dijon. Uwzględniając odpowiednie wyniki badań autora, można stwierdzić, iż świadectwo Bernadety zawarte w tekście adwokata z Dijon posiada wyraźnie ujęcie konkretne. Wskazują na to jego liczne, rzeczowe szczegóły.

Tak więc w zakresie szczegółów pierwszej grupy, związanych z pierwszą mariofanią, relator podaje, niewątpliwie w ślad za ustnymi zeznaniami Bernadety, wiele danych, które ukazują realne tło niezwykle widzenia Bernadety przy grocie Massabielle. Do takich szczegółów należy zwłaszcza dokładne oznaczenie czasu, miejsca i sytuacji, w których nastąpiły niezwykle doznania Bernadety.

W zakresie szczegółów, należących do grupy drugiej, relator również dokładnie przedstawia sam przebieg niespodziewanych doznań słuchowych Bernadety, a następnie doznań wzrokowych. Referując przebieg widzenia Bernadety, opisuje on, w sposób konkretny, wygląd zewnętrzny i ubiór zjawy, zachowanie się Bernadety, jej trudności związane z rozpoczęciem i zakończeniem modlitwy, a także postawę zjawy wobec Bernadety.

W zakresie szczegółów należących do grupy trzeciej relator wymienia próbę weryfikacji podjętą przez Bernadetę w stosunku do swych niezwykłych doznań wzrokowych, a nadto jej stan uczuciowy po zakończeniu widzenia.

W zakresie szczegółów tej samej, trzeciej grupy relator wskazuje nadto na konkretne zachowanie się towarzyszek Bernadety w czasie doznanego przez nią widzenia oraz na usposobienie uczuciowe, w jakim powróciły one tego dnia do domu.

Relator, adwokat z Dijon, wskazuje z kolei na wielką powściągliwość Bernadety pod względem informowania innych osób o swym niezwykłym przeżyciu przy grocie, a nadto na udział jej towarzyszek w rozpowszechnieniu się wieści o tym przeżyciu. Określa on także sposób ujmowania przez Bernadetę swych odpowiedzi na pytania, które dotyczyły jej niezwykłego doznania. Wymienia nadto konkretny powód zainteresowania się matki Bernadety tym doznaniem oraz cytuje odpowiedź Bernadety za zadane jej na ten temat przez matkę pytanie, charakteryzując zarazem ustosunkowanie się matki do tej odpowiedzi. Relator zwraca nadto uwagę na stan uczuciowy Bernadety podczas jej wieczornej modlitwy w dniu doznania przez nią pierwszego widzenia przy grocie oraz na odstęp czasu, jaki upłynął pomiędzy pierwszym a drugim widzeniem.

Wskazany zakres i rodzaj szczegółów należących do trzeciej ich grupy, związanej z opisem pierwszej mariofanii, świadczy z jednej strony o kręgu zainteresowań adwokata z Dijon jako odbiorcy i referenta zeznań Bernadety, z drugiej zaś strony o dokładnym i konkretnym charakterze tych zeznań.

W zakresie szczegółów pierwszej grupy, związanych z drugą mariofanią, adwokat z Dijon, w ślad za zeznaniami Bernadety, wymienia ścisłą datę tej mariofanii, nadto powód powtórnego pójścia Bernadety do groty oraz sposób jej zachowania się bezpośrednio przed doznaniem nowego widzenia. Relator wskazuje na obecność przy grocie innych dziewcząt oraz zaznacza konkretną trudność, jaką musiały one pokonać, ażeby móc się tam znaleźć wraz z Bernadetą.

W zakresie szczegółów, należących do drugiej grupy, adwokat z Dijon wymienia znak (sakralny) uczyniony przez zjawę oraz podkreśla identyczność miejsca, jakie zajmowała ona w czasie pierwszego i drugiego widzenia, a nadto wskazuje na zachowanie się Bernadety wobec zjawy (skropienie wodą święconą) i na jednoczesną postawę zjawy wobec Bernadety. Relator zwraca także uwagę na jednakowy ubiór zjawy w czasie obu widzeń doznanych przez Bernadetę. W zakresie dalszych szczegółów, należących do tej samej grupy, adwokat z Dijon dokładnie przedstawia okoliczności, w których nastąpiło nagłe zakończenie się drugiego widzenia Bernadety (impulsywne wystąpienie jednej z jej koleżanek).

W zakresie szczegółów pierwszej grupy, związanych z trzecią mariofanią, relator wymienia dokładnie dzień doznania tej mariofanii przez Bernadetę, dalej osoby towarzyszące jej wówczas przy grocie oraz ich życzenie zwrócone do Bernadety, nadto obiektywną trudność w szybkim spełnieniu tego życzenia ze strony Bernadety, a wreszcie środki (przybory do pisania) przygotowane z góry w celu wykonania przez Bernadetę jeszcze innego zalecenia tych osób.

W zakresie szczegółów należących już do grupy drugiej relator zwraca uwagę najpierw na pytanie Bernadety skierowane do zjawy (sprawa jej pochodzenia) oraz na odniesienie się zjawy do tego pytania, a następnie na po-

nowne wystąpienie Bernadety wobec zjawy (w sprawie wyjaśnienia celu jej ukazania) i na ustosunkowanie się zjawy do tego wystąpienia.

W dalszym ciągu szczegółów, należących do grupy drugiej, a związanych z mariofaniami z okresu dni piętnastu, relator wskazuje na konkretne okoliczności, w których nastąpiło odkrycie źródła w grocie, dalej wymienia kilka poleceń zjawy, mających na celu spełnienie przez Bernadetę określonych zadań, a wreszcie podkreśla fakt jej wiernego podporządkowania się tym poleceniom.

W zakresie szczegółów, które należą już do grupy trzeciej, adwokat z Dijon, w ślad za zeznaniami Bernadety, charakteryzuje stosunek proboszcza Lourdes, Peyramale, do widzeń Bernadety doznanych przez nią przy grocie Massabielle.

Na koniec relator podaje niektóre konkretne szczegóły z zakresu grupy drugiej, które dotyczą mariofanii doznanej przez Bernadetę w dniu 25 marca. Wskazuje on mianowicie na okoliczności, w jakich nastąpiło ujawnienie przez zjawę swego niezwykłego imienia Bernadecie oraz wymienia brzmienie tego imienia.

Pozostała część omawianego tu tekstu adwokata z Dijon jest częściowo tylko odbiciem zeznań Bernadety, częściowo zaś odbiciem jego osobistych refleksji nad jej zeznaniami oraz stosownymi informacjami uzyskanymi od osób trzecich. Dlatego też pomija się tę część tekstu w przeprowadzanej tu analizie.

Analizując skrótowo drugą szczegółową cechę formalną omawianego świadectwa Bernadety można wymienić szereg elementów, które wyraźnie wskazują na wnikliwy charakter tego świadectwa. Do elementów takich należy zwłaszcza opis okoliczności, w których nastąpiło doznanie przez Bernadetę pierwszej mariofanii, opis wyglądu i ubioru zjawy, a także opis postawy Bernadety wobec innych osób w związku z tą mariofanią.

Analizując na koniec trzecią, szczegółową cechę formalną omawianego świadectwa Bernadety, a mianowicie jego ujęcie przejrzyste, można stwierdzić, iż zawarty w tekście adwokata z Dijon opis doznań Bernadety przy grocie Massabielle oraz wydarzeń z nimi związanych jest wolny od wieloznaczności i zaciemnień naruszających przejrzystość i jasność tego opisu.

Uwzględniając powyższą analizę świadectwa heterograficznego Bernadety sporządzonego przez adwokata z Dijon wolno stwierdzić, iż świadectwo to posiada charakter w zasadzie konkretny, wnikliwy i przejrzysty oraz poprawną budowę logiczną zarówno pod względem semiotycznym, jak też ściśle formalnym. Poprawność logiczna pod względem formalnym oznacza tu brak kolizji z zasadą niesprzeczności i innymi zasadami logiki w zakresie pojęć i sądów występujących w tym świadectwie, a także w zakresie jego stosunku do świadectw autograficznych Bernadety Soubirous.

Piątym świadectwem heterograficznym, objętym tu analizą od strony określonych już cech formalnych, jest sporządzony przez Fourcade'a protokół zeznań Bernadety złożonych wobec podkomisji biskupiej w Lourdes w dniu 17 listopada 1858 r.

Analizując to świadectwo można łatwo stwierdzić bardzo konkretny charakter protokołu zeznań Bernadety o doznanych mariofaniach złożonych wobec podkomisji biskupiej. Tak więc w zakresie szczegółów należących do pierwszej grupy i związanych z doznaniem przez Bernadetę pierwszej mariofanii wymieniony protokół podaje ścisłą datę tego doznania oraz szereg konkretnych okoliczności, w których ono wystąpiło (miejsce, sytuację, osoby towarzyszące Bernadecie).

W zakresie szczegółów drugiej grupy protokół podaje dokładny opis najpierw niespodziewanych doznań słuchowych Bernadety przy grocie Massabielle, następnie zaś jej doznań wzrokowych odnoszących się do postaci zjawy, a wreszcie sposobu reakcji Bernadety na te zaskakujące ją spostrzeżenia.

W zakresie kolejnych szczegółów należących do grupy trzeciej protokół referuje zachowanie się towarzyszek Bernadety w czasie doznania z jej strony pierwszej mariofanii, a dalej przebieg rozmowy Bernadety z nimi po zakończeniu tego doznania. Zwraca także uwagę na zwierzenia Bernadety dotyczące jej niezwykłego przeżycia przy grocie, skierowane do siostry, a następnie do matki, oraz na sposób odniesienia się matki do tych zwierzeń.

W związku z drugą mariofanią protokół podkomisji biskupiej wymienia konkretne okoliczności, w jakich nastąpiło ponowne pójście Bernadety do groty. Podaje więc datę tego wydarzenia oraz dokładnie przedstawia przebieg starań o uzyskanie koniecznego w tym celu zezwolenia matki Bernadety. Protokół wskazuje także na specjalne przygotowanie Bernadety przed pójściem do groty (zaopatrzenie się w wodę święconą).

W zakresie szczegółów drugiej grupy protokół przedstawia wystąpienie Bernadety wobec zjawy (skropienie wodą święconą) oraz reakcję zjawy na to wystąpienie, a nadto przygotowanie Bernadety do rozpoczęcia modlitwy.

W ramach kolejnych szczegółów pierwszej i drugiej grupy, związanych z doznaniem przez Bernadetę trzeciej mariofanii, protokół wymienia bliższe okoliczności, w których Bernadeta ponownie udała się do groty (dokładna data, osoby towarzyszące), a następnie wskazuje na postawę wewnętrzną Bernadety podczas trwania tej mariofanii (odmawianie modlitwy różańcowej) oraz na określone polecenie zjawy zwrócone do Bernadety (sprawa wykrycia źródła i korzystania z niego), a także na jej odniesienie się do tego polecenia (opis czynności wykonawczych). W ramach szczegółów drugiej grupy protokół wlicza jeszcze polecenia zjawy, które dotyczyły postępowania Bernadety w oznaczonym okresie czasu (piętnastu dni) oraz wybudowania kaplicy przy grocie.

W zakresie kolejnych szczegółów, należących do grupy trzeciej, protokół przedstawia przebieg czynności Bernadety służących wykonaniu pierwszego polecenia zjawy oraz właściwe im okoliczności (regularne uczęszczanie do groty, dwukrotny zawód w doznaniu widzenia, zaabsorbowanie psychiczne Bernadety w czasie widzeń, tłum towarzyszący wówczas Bernadecie).

W zakresie szczegółów drugiej grupy związanych z mariofanią, doznaną przez Bernadetę w dniu 25 marca, protokół podaje konkretne okoliczności, w których zjawy oznajmiła Bernadecie swe imię oraz cytuje samo jego brzmienie.

Na marginesie szczegółów związanych z mariofanią, doznaną przez Bernadetę w dniu 25 marca, protokół zwraca uwagę na określone miejsca, w których Bernadeta widziała zjawę w czasie swych doznań oraz na dokładny wygląd i ubiór zjawy.

Ostatnim konkretnym szczegółem zeznań Bernadety zapisanych w protokole podkomisji biskupiej jest wzmianka o obietnicy otrzymanej przez Bernadetę od zjawy oraz o tajemnicach, jakie ona jej powierzyła.

Wskazane szczegóły omawianego protokołu, pochodzące od Bernadety, wyraźnie świadczą o konkretnym charakterze jej zeznań, złożonych przed podkomisją biskupią.

Zwracając z kolei uwagę na dwie następne, określone już cechy stylu, a mianowicie na ujęcia wnikliwe oraz przejrzyste, albo też ujęcia im prze-

ciwstawne, stwierdzić można, iż świadectwo zawarte w protokóle z dnia 17 listopada 1858 r. posiada wyraźnie charakter wnikliwy oraz przejrzysty.

Wnikliwy charakter świadectwa Bernadety, zawartego w protokóle podkomisji biskupiej, zaznacza się zwłaszcza w następujących jego elementach: w opisie niezwykłych doznań słuchowych i wzrokowych Bernadety przy grocie Massabielle, w opisie postawy Bernadety wobec tych doznań, a także w opisie czynności Bernadety, związanych z wykryciem przez nią źródła w grocie.

Protokół ukazuje także przejrzysty charakter zeznań Bernadety złożonych wobec podkomisji biskupiej. Przedstawia bowiem w sposób jednoznaczny i wyraźny nie tylko okoliczności trzech pierwszych mariofanii doznanych przez Bernadetę przy grocie Massabielle oraz sam ich przebieg, lecz także szereg szczegółów związanych z mariofaniami późniejszymi.

Biorąc pod uwagę ustalone cechy heterograficznego świadectwa Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach, jakim jest protokół podkomisji biskupiej z 17 listopada 1858 r., a więc jego ujęcie konkretne, wnikliwe, przejrzyste, można stwierdzić także poprawną budowę logiczną tego świadectwa i to zarówno pod względem semiotycznym, jak też ściśle formalnym rozumianym od strony wewnętrznej, a także zewnętrznej, tzn. w odniesieniu do świadectw autograficznych Bernadety.

Szóstym, kolejnym świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous, brany pod uwagę w przeprowadzanej tu analizie stylu Bernadety, jest jej świadectwo zapisane przez Tomasza Azuna w listopadzie 1859 r.

Postępując w sposób już określony i zwracając tym samym najpierw uwagę na ujęcie konkretne lub też, przeciwnie, ogólnikowe i czysto werbalne tego świadectwa można łatwo stwierdzić jego charakter konkretny. Pozwalają na to występujące w nim bardzo liczne, rzeczowe szczegóły. Tak więc w zakresie szczegółów związanych z pierwszą mariofanią relator referuje w postaci wypowiedzi Bernadety okoliczności, w których doznała ona niezwykłego widzenia przy grocie Massabielle. Wymienia mianowicie dokładną datę tego doznania oraz pobudki, które sprawiły, iż podążyła ona wówczas w kierunku grotty, gdzie doznanie to nastąpiło, dalej osoby towarzyszące jej w drodze i samą trasę ich wędrówki.

Z kolei relator równie dokładnie referuje przebieg niespodziewanych doznań słuchowych Bernadety przy grocie, a następnie jej niezwykłego widzenia, zwracając bliższą uwagę na jego przedmiot (postać i wygląd zewnętrzny zjawy) oraz na sposób podejścia Bernadety do swego doznania (próba weryfikacji). Relator określa także zachowanie Bernadety i jednocześnie zachowanie się zjawy w końcowej fazie widzenia (wspólne odmawianie modlitwy).

Wreszcie relator opisuje rozmowę Bernadety z towarzyszkami po zakończeniu jej niezwykłego doznania wzrokowego przy grocie oraz określa ściśle odstęp czasu, jaki upłynął pomiędzy pierwszym a drugim tego rodzaju jej doznaniem.

W zakresie szczegółów związanych z drugą mariofanią, relator przedstawia bardzo dokładnie okoliczności, w których Bernadeta powtórnie znalazła się przy grocie Massabielle. Wskazuje zatem w sposób konkretny na dzień i godzinę rozpoczęcia przez nią starań o pozwolenie na pójście do grotty, dalej na przebieg tych starań i ich pozytywne zakończenie, nadto na ilość osób towarzyszących Bernadecie w drodze do grotty oraz na jej szczególne wy-

posażenie (woda święcona), a wreszcie na miejsce, jakie ona zajęła po przybyciu do celu swej drogi.

Z kolei relator określa w podobny sposób postawę zjawy wobec Bernadety w następstwie jej szczególnego wystąpienia (skropienie wodą święconą), dalej próbę zweryfikowania przez Bernadetę swych niezwykłych doznań wzrokowych (pytanie zadane swym towarzyszkom) oraz zachowanie się Bernadety przed zakończeniem powtórnie doznanej mariofanii (modlitwa i kontemplacja zjawy).

W zakresie szczegółów, związanych z trzecią mariofanią, relator zaznacza ściśle dzień i godzinę ponownego pójścia Bernadety do grotty, a nadto wymienia osoby, które jej tam towarzyszyły oraz ich wyposażenie (świeca), zaznaczając przy tym fakt wykorzystania tego wyposażenia zaraz po przybyciu na miejsce. Relator wskazuje nadto na sposób zachowania się Bernadety oraz jej towarzyszek przy grocie, wymieniając przy tym prośbę, jaką one do niej wówczas skierowały.

Z kolei relator określa w sposób konkretny najpierw postawę zjawy wobec Bernadety, dalej próbę Bernadety zwrócenia uwagi towarzyszących jej osób na zjawę, a nadto okoliczności bezpośredniego spotkania Bernadety ze zjawą (we wnętrzu grotty) oraz jego cel.

Na koniec relator wymienia czynniki, które wpłynęły na rozpowszechnienie się wieści o zobowiązaniu Bernadety wobec zjawy (przychodzenie do grotty w ciągu piętnastu dni), a nadto wskazuje na stopień zaabsorbowania uwagi Bernadety w czasie jej niezwykłych widzeń przy grocie w oznaczonym okresie.

Przeprowadzona analiza świadectwa Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach, zapisanego przez Tomasza Azuna, wskazuje wyraźnie na konkretny, a nie ogólnikowy czy też czysto werbalny, charakter tego świadectwa.

Zwracając z kolei uwagę na drugą i trzecią określoną już cechą stylu wymienionego świadectwa Bernadety można stwierdzić w niejednym punkcie wnikliwy i, ogólnie biorąc, przejrzysty charakter tego świadectwa.

Ujęcie wnikliwe świadectwa Bernadety, zapisanego przez Azuna, zaznacza się w szczególności w następujących elementach: w opisie wyglądu zjawy w związku z pierwszym widzeniem doznany przez Bernadetę, w opisie zachowania się Bernadety po tym doznaniu oraz jej spostrzeżeń dokonanych w stosunku do siebie samej i w stosunku do zjawy, a nadto w opisie trzeciej mariofanii. Charakter przejrzysty zaś i jasny tego świadectwa zaznacza się w całej jego rozciągłości w postaci jednoznacznego i wyrazistego ujęcia zawartego w nim opisu mariofanii i wydarzeń z nimi związanych.

Wskazane, pozytywne cechy formalne analizowanego świadectwa tylko w niewielkiej mierze można przypisać zasłudze Azuna, w głównej zaś mierze należy przypisać je uzdolnieniom intelektualnym Bernadety, skoro cała niemal treść i zasadniczy styl tego świadectwa pochodzi od niej samej, jak to wykazały badania przeprowadzone przez autora³⁶.

Opierając się na wynikach analizy świadectwa Bernadety o doznanych mariofaniach, zapisanego przez Azuna, można przyznać temu świadectwu poprawną budowę logiczną w obu wyróżnionych znaczeniach, a więc w znaczeniu semiotycznym oraz ściśle formalnym, rozumianym nie tylko od strony wewnętrznej, lecz także zewnętrznej, tj. w odniesieniu do świadectw autograficznych Bernadety.

³⁶ Badania dotychczas nie opublikowane.

Ostatnim w kolejności chronologicznej świadectwem heterograficznym Bernadety Soubirous, które należy tu zanalizować od strony określonych cech, jest, sporządzony przez Fourcade'a, protokół jej zeznań złożonych przed komisją biskupią w Tarbes 7 grudnia 1860 r.

Analizując to świadectwo w sposób dotychczasowy, a więc najpierw od strony ujęcia konkretnego, stwierdzić można jego wybitnie konkretny charakter. Wskazują na to bardzo liczne rzeczowe szczegóły, jakie tu występują.

Tak więc w zakresie szczegółów pierwszej grupy, związanych z pierwszą mariofanią, protokół komisji biskupiej wymienia, w ślad za zeznaniami Bernadety, konkretne, dalsze i bliższe okoliczności, w których nastąpiły jej niezwykle doznania przy grocie Massabielle. Podaje zatem ścisłą datę tych doznań, aktualny wiek Bernadety, cel jej wędrówki w kierunku groty, towarzyszące jej wówczas osoby, przyczynę i fakt podjęcia przez Bernadetę najpierw starań o przejście przez strumyk suchą nogą, a następnie przygotowań do przebycia go w bród.

Z kolei protokół przedstawia, w sposób dokładny, pojawienie się i przebieg nieoczekiwanych doznań słuchowych Bernadety przy grocie, które pobudziły ją do poszukiwania wzrokiem ich źródła oraz do poczynienia kilku znaczących spostrzeżeń.

W zakresie szczegółów drugiej grupy protokół komisji biskupiej zwraca uwagę na przedmiot niezwykłego widzenia Bernadety (postać niewiasty) oraz jego dokładny wygląd zewnętrzny, a następnie charakteryzuje uczucia, jakie to zaskakujące widzenie wywołało u Bernadety. Z kolei protokół wskazuje na postawę zjawy wobec Bernadety oraz na próbę Bernadety weryfikacji swego nadzwyczajnego doznania. Protokół zaznacza także zamiar Bernadety odmówienia modlitwy oraz określone trudności, które ona musiała przezwyciężyć przed wykonaniem tego zamiaru.

Z kolei, w zakresie szczegółów należących do grupy trzeciej, protokół zwraca uwagę na zachowanie się Bernadety po doznaniu niezwykłego widzenia, a mianowicie na dopełnienie przez nią przerwanej czynności przygotowawczej do przejścia przez strumyk, na sam fakt takiego przejścia, dalej na spotkanie z towarzyszkami, na przebieg rozmowy z nimi oraz na kolejne zwierzenia poczynione przez Bernadetę siostrze i matce, a wreszcie na sposób podejścia matki do jej zwierzeń i do sprawy dalszego uczęszczania przez nią do groty.

W zakresie szczegółów pierwszej grupy, związanych z drugą mariofanią, protokół wskazuje na fakt i okoliczności rozpowszechnienia się wieści o widzeniach Bernadety, nadto na nacisk moralny koleżanek na Bernadetę, aby powtórnie poszła do groty, a wreszcie na trudności, jakie musiały one wspólnie pokonać w realizacji tego przedsięwzięcia. Protokół wymienia także sposób zabezpieczenia się Bernadety przed domniemanym niebezpieczeństwem ze strony zjawy (zaopatrzenie się w wodę święconą) oraz na motyw takiego zabezpieczenia.

W zakresie szczegółów należących do drugiej grupy protokół komisji biskupiej zwraca uwagę na wystąpienie Bernadety wobec zjawy (skropienie wodą święconą wraz z wezwaniem do ewentualnego odejścia) oraz związany z tym jej stan uczuciowy, a nadto na sposób odniesienia się wówczas zjawy do Bernadety. Protokół wskazuje również na podobne postawy wewnętrzne zjawy i Bernadety (wspólna modlitwa) przy doznaniem z jej strony widzeniu.

W zakresie szczegółów trzeciej grupy, związanych z drugą mariofanią,

protokół zaznacza fakt rozpowszechnienia się wieści o dalszych doznaniach Bernadety przy grocie oraz zwraca uwagę na specjalne zlecenie, jakie otrzymała ona od pewnej osoby w przewidywaniu ponownego widzenia zjawy przy grocie (zwrócenia się do zjawy z prośbą o napisanie swych dezyderatów).

W zakresie szczegółów pierwszej grupy, związanych z trzecią mariofanią, protokół wymienia dokładnie datę tej mariofanii, osoby towarzyszące wówczas Bernadecie do groty, a nadto jej szczególne wyposażenie (przybory do pisania).

W zakresie kolejnych szczegółów, należących do grupy drugiej, protokół wskazuje na wystąpienie Bernadety wobec zjawy, zgodnie z otrzymaną sugestią, oraz na odniesienie się zjawy do tego wystąpienia. Na koniec protokół zaznacza określone życzenia zjawy wobec Bernadety (przychodzenie do groty w ciągu piętnastu dni) oraz wewnętrzną postawę Bernadety w ostatniej fazie doznanego przez nią widzenia (odmawianie modlitwy różańcowej).

Z powyższą grupą szczegółów, wyraźnie związanych z trzecią mariofanią, protokół komisji biskupiej bezpośrednio łączy dalsze konkretne dane związane z widzeniami Bernadety przy grocie Massabielle w ciągu piętnastu dni.

Protokół wymienia zatem polecenia zjawy dotyczące korzystania ze źródła oraz spożycia ziela przez Bernadetę, następnie przedstawia przebieg czynności Bernadety podjętych przez nią w celu wykonania tego polecenia oraz trudności, jakie musiała ona przy tym pokonać. Protokół wskazuje także na dalsze polecenie zjawy w sprawie wybudowania kaplicy przy grocie oraz wymienia starania podjęte przez Bernadetę w celu jego wykonania.

Spośród innych elementów zeznań Bernadety złożonych przed komisją biskupią protokół zatrzymuje bliższą uwagę na mariofanii doznanej przez Bernadetę 25 marca 1858 r. W zakresie szczegółów, należących tu głównie do grupy drugiej, protokół wymienia wcześniejsze starania Bernadety o wyjaśnienie przez zjawę swego imienia oraz wskazuje na odniesienie się zjawy do tych starań. Następnie zaznacza okoliczności, w jakich zjawy złożyła wreszcie to długo oczekiwane oświadczenie, nadto wymienia jego brzmienie i sposób przyjęcia go ze strony Bernadety.

Protokół podaje w końcu doniosłą obietnicę daną Bernadecie ze strony zjawy oraz fakt powierzenia jej pewnych tajemnic o znaczeniu wyłącznie osobistym.

Dokonana analiza heterograficznego świadectwa Bernadety z 7 grudnia 1860 r. ukazuje, iż świadectwo to odznacza się bardzo konkretnym ujęciem, tj. ujęciem bogatym w liczne i rzeczowe szczegóły.

Zwracając z kolei uwagę na drugą cechę formalną świadectwa Bernadety zawartego w protokóle komisji biskupiej, a mianowicie na jego ujęcie wnikliwe, czy też, przeciwnie, powierzchowne, można stwierdzić, iż ujęcie to posiada w wielu swych punktach charakter wnikliwy. Do punktów takich można zaliczyć zwłaszcza: opis niezwykłych doznań słuchowych i wzrokowych Bernadety przy grocie 11 lutego, dalej opis przebiegu drugiej mariofanii w doznaniu Bernadety, opis czynności wykonanych przez Bernadetę w celu wykrycia źródła, a nadto okoliczności, w których nastąpiło oświadczenie zjawy, 25 marca, z dodaniem słów samego oświadczenia.

Biorąc pod uwagę trzecią cechę formalną świadectwa Bernadety, zapisanego w postaci protokołu komisji biskupiej, tj. jego ujęcie przejrzyste i wyraźne, lub też — przeciwnie — mgliste i ciemne, można stwierdzić, iż świadectwo to posiada w całej swej rozciągłości charakter zdecydowanie przejrzysty i wyraźny. Wpływa na to jednoznaczne i ścisłe sformułowanie zawartego w nim opisu mariofanii z Lourdes i związanych z nimi wydarzeń.

Przeprowadzona analiza określonych cech heterograficznego świadectwa Bernadety z 7 grudnia 1860 r. pozwala na przyznanie mu ujęcia konkretnego, wnikliwego i przejrzystego, a nadto poprawnej budowy logicznej zarówno pod względem semiotycznym, jak też ściśle formalnym. Poprawność logiczna tego świadectwa pod względem formalnym oznacza jego zgodność z zasadą niesprzeczności i innymi zasadami logiki w zakresie nie tylko wewnętrznym, lecz także zewnętrznym, tj. w odniesieniu do świadectw autograficznych Bernadety.

Reasumując wyniki analizy siedmiu świadectw heterograficznych Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach można stwierdzić, iż świadectwa te ogólnie posiadają charakter konkretny, wnikliwy i przejrzysty, wskazujący zarazem wyraźnie na ich poprawną budowę logiczną zarówno pod względem semiotycznym, jak też ściśle formalnym. Taka struktura zanalizowanych świadectw heterograficznych pozwala przyznać pozytywną wartość krytyczną ustnym zeznaniom Bernadety Soubirous o doznanych mariofaniach, utrwalonym w postaci tych właśnie świadectw, a tym samym przyznać analogiczną wartość działaniu jej funkcji intelektualnej. Stwierdzenie to rzutuje w sposób istotny na charakter (genezę) niezwykłych doznań wizualnych Bernadety przy grocie Massabielle w Lourdes (1858 r.) jako doznań heterogennych³⁷.

³⁷ Por. także wyniki analizy strony formalnej świadectw autograficznych Bernadety Soubirous w artykule autora: *Wartość krytyczna świadectw autograficznych Bernadety Soubirous o mariofantach z Lourdes*, art. cyt., 180 nn.